

Jul på Holsteinborg i 200 år

Af kammerherre, hoffjægermester, konsul Ulrich greve Holstein-Holsteinborg

I årtier før 1808 var der ikke megen familiejul på Holsteinborg. Den tidligere lensgreve havde kun boet på Holsteinborg om sommeren, og efter hans død i 1796 havde stedet stået tomt, idet hans søn – den da 24-årige Frederik Adolph Holstein-Holsteinborg (1784-1836) – studerede i udlandet. Men det ændrede sig, da den unge lensgreve den 4. maj 1808 indgik ægteskab med komtesse Wilhelmine Reventlow (1788-1868) fra Brahetrolleborg på Fyn. Og med hende tilførtes Skandinavien et af sine væsentligste elementer i julen. Grevinde Wilhelmine var kun 20 år den juleaften i 1808. Nu skulle den nygifte frue grundlægge sine egne juletraditioner, og kunne det gøres mere markant end med et strålende træ?

Danmarks første juletræ

Wilhelmine havde set skikken med juletræet sydpå,

I 1808 tændtes et juletræ for første gang på dansk jord. Det skete på godset Holsteinborg, hvor det unge par Frederik Adolph Holstein-Holsteinborg (1784-1836) og Wilhelmine Reventlow (1788-1868) samme år var flyttet ind. På billedet ses et portræt af Wilhelmine fra Portrætstuen på Holsteinborg, hvor juletræet de seneste årtier har haft sin plads. Foto: Peter Olsen.

hvortil den havde bredt sig fra Østrig. Det var nok hos sin onkel Christian greve zu Stolberg-Stolberg i Eutin i Holsten, hun først mødte det. Her stillede man en – med lys og guirlander pyntet – gran ind i den smukkeste stue, gik rundt derom og sang julesalmer. Efter dette var der gaveuddeling. Denne skik mødte modstand i kirkelige kredse, men da Tysklands store digter Goethe tog den til sig og begejstret skildrede den, vandt den indpas i mange hjem alligevel.

På Holsteinborg blev en smuk gran i skoven fundet og ført hjem. Den blev sat på en juletræs fod og derefter pyntet med lys samt udklippet papir. Juleaften 1808 tændtes Danmarks første juletræ på Holsteinborgs *Lange Vintergang* på førstesalen. Ingen drømte da om, hvor stor udbredelse denne skik senere skulle få både i og uden for landet.

Dette første juletræ blev beskrevet i et brev julemorgen den 25. december 1808 af lensgrevinde Wilhelmine til moderen, grevinde Sibylle Reventlow, Brahetrolleborg. Brevet er således bevaret – 200 år efter: „Juleaften havde alle Børnene paa Gaarden en stor Glæde; de var saa lykkelige. (Pastor) Dahl og jeg havde hængt Æbler op paa Træet, som paa

denne Maade blev meget smukt dekoreret – selv om vi hverken havde Guldskum eller havde ophængte gyldne Æg. De mange Lys hang som en Vagt-Parade. (Inspektør) Malthes smaa Børn havde aldrig set et saadant Træ, ja selv for Forældrene var det nyt og alle glædede sig ret. Den lille Minda straaled af Glæde over alle sine Gaver og raabte (til Enhver til-stede), at man skulle beundre dem. Marie og Leonore fik intet Legetøj, men reelle Gaver; deres Øjne straaled. Om Mandagen startede den anden Fest med Juletræets Plyndring“.¹

Da lysene juleaften 1808 blev tændt på træet, var det ikke blot starten på en ny hyggelig tradition i familien, det var simpelthen et stykke Danmarkshistorie. Wilhelmine nåede at opleve 60 juleaftener på Holsteinborg, og mange gæster samledes i årenes løb omkring godsets juletræ. For stadig var det lidt af et særsyn. Kun nogle steder i København blev skikken taget op, men her var træet mere for voksne end for børn. På trods af at man på egnen kendte den indførte skik, var der ingen, der fandt på at anvende den. Man syntes, det var en hyggelig og smuk ide, men selv at fejre jul med juletræ var noget helt andet.

Det næste sted, et juletræ tændtes, var i 1811 i København hos det unge ægtepar doktor Lehmann og hans kone, der var forældre til den senere kendte politiker Orla Lehmann. Den nye skiks indførelse forløb ikke så fredeligt her, da alle værelserne den aften var oplyst, hvilket gav anledning til sammenstimlen i Ny Kongensgade udenfor. Et er, at der var bragt et højt grantræ ind i stuerne, men da det også

forlød, at træet skulle have tændt lys i grenene, begyndte folk at blive nervøse. På den anden side kunne man ikke tro, at doktoren og hans unge frue var blevet gale, men at sætte brand i grenene på et grantræ var alligevel specielt.

I et tidsskrift i 1822 blev det konstateret, at også andre steder så småt begyndte at tage skikken op, mest dog hos borgerlige familier i hovedstaden. På „fornemme Steder er den mere for Voksne end for Børn“ og juletræspynten bestod af damepynt, slør, bijouteri eller shawler. På Holsteinborg blev juletræsfesten ved med at være en stor familiefest for familien selv, dens gæster og godsets folk. Først op i 1870'erne begyndte brugen af juletræet at vinde udbredelse på landet. På Sydvestsjælland bredtes skikken ud gennem egnens skoler, men der gik mange år, før den nåede ud i hjemmene. Kan man forestille sig en jul i dag, fejret uden juletræet?

Juletræstraditionen på Holsteinborg

På det idylliske Holsteinborg udviklede juletræsskikken sig fredeligt, da grevinde Wilhelmine mærkede, at juletræet blev omfattet med stor interesse i området. Eksempelvis blev julen fejret på Holsteinborg i 1815 med et kæmpestort juletræ pyntet med lys. Året efter, i 1816, var et træ af imponerende størrelse hentet ind i den store riddersal. Det var beregnet for alle beboerne i området, og ydermere havde man pyntet to mindre juletræer til børnene på godset. Ved træernes fod var lagt mange gaver, og de var pyntet med meget andet, blandt andet Noahs Ark med

Holsteinborg kendes tilbage fra 1200-tallet og har siden begyndelsen af 1700-tallet været ejet af greverne Holstein-Holsteinborg. I dag er det ejet af denne artikels forfatter, kammerherre, hofjægmester, konsul Ulrich greve Holstein-Holsteinborg. Foto: Bent Olsen.

dyr i. Der var også en fragtvogn forspændt med heste, og det år fik de, der hørte til husstanden, gaver. Herudover kunne alle, der hørte til grevskabet, få lov at komme og beundre træerne. Glæden ved således at kunne fornøje mange andre illustreres tydeligt i følgende brev fra den unge grevinde: *„Det er altsaa for alle en stor Familiefest, der har noget patriarkalsk med sig. En smuk Maade er det at betænke alle med Gaver, en velsignet Fest, glad og rig paa de bedste glæder over de høje Gaver, Han har skænket os, der har elsket os saa meget. Maatte vi modtage dem med Tak og Jubel, som Børnene deres Julegaver. Vores smaa har længe holdt Advent i deres Glæder; i Uger har de ikke talt om andet og tæller Timerne, til Dørene oplades”*.²

Juletræet var en fast skik på Holsteinborg, og den løbende udvikling af dets anvendelse til julefestlighederne ses tydeligt. Fortrinsvis vedblev den at være for børnene. Om den kommende jul i 1818 skrev Wilhelmine til sin mor: *„Vi har bedt D(etlev) Oest komme hertil til jul, og for at han ikke skal føle indbydelsen som en gave, inviterer vi ham til koncert og til at synge med: Fr. Scheel tager ham gerne med her til; hendes stemme er svag og man hører hende næppe i koret. Jette indbyder til bal i forbindelse med vor koncert; således har vi da også musik, og i alle tilfælde kan vi vel danse efter den; hvem ved, måske kommer der en... jeg frygter, at mørket kan afskrække tilhørerne; jeg har netop bestilt det lille træ. I morgen laver vi lys dertil og benytter Ludwigs spadserertime til at gøre rent sammen med Hendr(ik)”*.³

I et brev fra 1825 beskrives juletræet på Holsteinborg også. Det var et stort juletræ, som fra sin korsfod nåede helt op til salens loft. Børnene havde deres eget bord med lys og lækre sager. Klokkeren 17 fik de små gæster adgang til salen og omringede straks det store, og smukt pyntede, juletræ. Julegaverne var skjulte bag stole, sofaer og malerier. Da „de salig trætte Børn“ var bragt til ro, og de voksnes te drukket klokken 20, sang man julesalmer efter Brorsons „Trens Rare Klenodie“. Også første juledag dansedes der omkring træet. Dette stod i øvrigt i salen helt til nytårsdag.⁴ Om julen i 1825 beskriver to breve: *„Jeg ønsker Jer alle I kære af hele mit hjerte en glædelig jul. Det er ellers ikke til at tænke på at skrive i dag. Træet, der er meget pompøst i år, står færdigt (pyntet) foran mig i den store (indgangs-) Hallen. ... alle gaver er nummererede; glæden bliver stor. Jeg har ikke rigtig tid og fred til noget; selve den skønne fest, børnenes glæde, uroen i hele huset forud for festen får mit blod til at koge.”*

„Her er alt vel, og I deler de samme følelser med os, som vi med Jer. I ånden er vi alle forenet og forenet i Guds barn, som blev født om natten; vi takker ham for livet og priser Gud!!“

Kl. 7 aften. Det var en herlig glæde og mens jeg forsøgte at hjælpe børnene, finder jeg med ét et helt bord pyntet med træer og lys kun for mig. Det var aldeles net og lystigt, fuld af skønne gaver, som Hanne havde prydet med taks og guldsfum, et sødt krus fra hende, et skønt ... fra Bine, fra Fritz en kjole, porcelænslys, kalender og røgelse, af børnene skønne

... Det var ret en fest; børnene sidder nu og nyder deres bøger og venter på risengrøden. Farvel“.⁵

”Juleaften tilføjer jeg endnu nogle ord til mine kære, jeg har ikke nok fortalt Jer, hvor højt glæden toned bag min stol. De kære drenge var så lykkelige og endnu nyder de festen i frisk erindring. Vel sang vi allerede lørdag af Brodersens dejlige sange, Lotte, Juliane og Auguste sang med. Søndag reciterede de tre drenge de tre skønneste af dem, og vi læste en skøn prædiken, inden vi gik i kirke. Da Galskjødt er syg og svag, havde vi Raaschow begge festdage; i går red Fritz og hr. Freitag til Fuirendal kirke, og jeg ordnede mine små gaver til aftenselskabet til de glade børn, der samledes til kaffe. Just og Mine kom til middag; Den gode Just kunne ikke være med, da hans øjne gjorde for ondt. Familien Tryde spiste her også, og bagefter kom Raaschowerne, Oppermannerne og Pagherne medbringende den lille Schaar, for hvem mit lille bord var pyntet med lys og fyldt med gaver; bagefter dansede alle om det prægtigt lysende træ og efter klaver; det var ganske sødt at se på; alle var so fornøjede med leg og dans, og efter theen besluttede vi kl. 8 at slutte aftenen med en af Brodersens salmer, som alle herligt sang med på, og det var så festligt, at jeg ret ønskede du var her, du kære Moder. Til sidst, da alle var gået og de saligt trætte drenge var i seng, læste vi endnu et julestykke fra det religiøse blad oversat af Rønne. Vort træ står endnu til øjenslyst og er så pragtfuldt, at alle syntes, det var synd at plyndre det; vi læste altså fred over det og vil først ofre det Nytårsdag.⁶

H.C. Andersens jul på Holsteinborg

H.C. Andersen kom 36 gange gennem godt 19 år i familien Holstein-Holsteinborgs hjem på Holsteinborg og residensen i København. På det tidspunkt levede Wilhelmine Holstein – der tændte det første juletræ i 1808 – stadig. Hun kunne berette, hvorledes skikken endnu blev fejret uændret fra dengang, og med hende førte digteren mange hyggelige og religiøse diskussioner. Gennem disse år fejrede Andersen kun selve juleaften en gang på Holsteinborg; det var i 1861. Men adskillige gange boede han på Holsteinborg op til eller umiddelbart efter juleaften, så juletiden har han oplevet adskillige gange her.

I svarbrevet på invitationen 1861 skriver Andersen blandt andet: „ ... Jeg har stor Lyst denne Jul at være paa Landet og forudføler mig glad og hjemlig paa et Sted, hvor jeg har Forvisning om at være velkommen!“.⁷ Og vejret dette års juleaftensdag var: „...Graat, Vaadt Vejr, gik i Haven og bandt Buket af Gaaseurter og Levkøjer“.⁸

H.C. Andersen blev afhentet i Sorø, og det var en festlig jul for ham, som han skriver til sin gode ven Ingemann i Sorø: „Min Stue støder lige op til Kirken, jeg kan gjennem Døren gaae derind; og Orglet spiller Psalmesangen, idet jeg skriver disse Ord til Dem; her er saa julefestligt! Og i aftes var her ret Børne-Glæde; alle de smaa vare saa lykkelige, Juletræet og dets Herligheder, jeg fik ogsaa mit Julebord med mange Sager, der tydede hen paa mine Digtninger, Katten sad paa Blækhuset. Nissen dandsede paa Penneholderen, sommerfuglen fløj i florentisk mo-

H.C. Andersen på verandaen på Holsteinborg. Digteren tilbragte megen tid på godset – også om vinteren, hvor han flere gange deltog i julefejringen. Og H.C. Andersens minde lever videre på Holsteinborg. Man opbevarer en klippet „lyseskjærm“ med et påskrevet vers, som digteren forfattede den 31. januar 1872, tre år før sin død. Den gamle eventyrdigter, der havde for vane at kvittere for gæstfrihed med små, sirlige lejlighedsdigte, tog det til sidst ikke så nøje med form og indhold. Digtet lyder: „Paa Æventyrtræet groe Blomst og Frugt. I Danmark trives det ganske smukt. Og maa det visne engang som Sivet. Det deiligste Æventyr, Jordelivets og Evighedslevet Gud blev os givet“. Fotografi i familien Holstein-Holsteinborgs eje.

saik paa Marmor-Papir Trykkeren, min lille „Svovlstikke-Pige“ havde ogsaa indfundet sig, og for at jeg ogsaa kunne faae Vers, fik jeg Christian Winthers Bog med Exners Billeder. Tilbage har jeg allerede en Jule-Erindring! Hvor forunderligt, at jeg dog er baaret frem!”⁹ Dette var i øvrigt H.C. Andersens sidste brev til sin gamle ven digteren B.S. Ingemann, der døde et par måneder senere.

H.C. Andersen supplerer telegrammisk i sin dagbog, hvad der skete juleaften: „Forærede til Juleaften min Gudsøn de illustrerede Historier: Ulrik Adolf (fik) Gellerts illustrerede Fabler og Bodil ”Bilderbuch ohne Bilder“. Juletræet tændt og mange Juleborde. (Jeg selv fik) Et Cigar Bæger med en Nisse paa; et Svovlstikebæger ogsaa med en Nisse, et lignende af Bronze med en Kat paa. En Albums Bog. Deri Grevens Photographi. Et stort Halstørklæde“.¹⁰

Som det kendes i dag, vekslede vejret i juledagene. Om forholdene op til julen 1865 fortæller dagbogen om ture i Holsteinborg Have, som for eksempel:

„Svanernes Sang lyder for mig som Gjæk, Giøgen og Klokkeklang. I Haven blomstrer endnu Roser og Violer, ud paa Stranden ligger en stor Svaneflok og synger i den tidlige Morgen, her er smukt, her er godt, havde jeg et saadant Sted, et Hjem, jeg tror da jeg kunne undvære at rejse“.¹¹

Gennem den gamle digters beretninger kan man se, hvorledes julefesten udviklede sig fra 1808 og til 1860'erne. De allerfleste steder, efter at juletræet indførtes på Holsteinborg, sås nemlig stadig aldrig en pyntet gran med lys i grenene. Nogle steder omtaltes det som en typisk københavnsk fest i 1840'erne. Men i H.C. Andersens sidste eventyr på Holsteinborg, *Krøblingen*, afspejles julen fejret på dette sted. Heri fortæller han: *„Der var en gammel Herregaard med unge, prægtige Herregaardsfolk. Rigdom og vel-signelse havde de, fornøje sig vilde de, og godt gjorde de. Alle mennesker ville de gøre glade, som de selv var det. Der stod et deejligt pyntet Juletræ i den gamle Rid-dersal. Ilden brændte i Kaminerne, og der var hængt Grankviste om de gamle Skilderier. I Folkestuen var Juletræet allerede tændt tidligt paa Aftenen. Det stod med røde og hvide Lys, og var pyntet med smaa Dan-nebrogsflag. Udklippede Svaner og Fiskeket af broget Papir, fyldt med søde Sager. Fattige Børn fra Sognet var indbudt sammen med deres Moder. Paa Julebor-det nær Træet laa nyttige Julegaver, som f.eks. Linned og Uldent, Kjøletøj og buksetøj. Denne Julefest be-gyndte tidligt om Eftermiddagen, og Gæsterne fik Ju-legrød og Gaasesteg med Rødkaal. Bagefter fik hver et Glas punch og Æbleskiver med Æbler i”*.¹² Således beskrevet blev julefesten fejret dér, hvor det danske juletræs vugge stod, og endnu med deltagelse af den gamle dame, der som ung kvinde indførte det. Under opholdet på Holsteinborg i december 1865 skrev digteren et smukt, lille julevers til provst Paludan-Müllers datter Benedikte, der var lærerinde i

Thy. Afstandene – men ikke mindst økonomien – tillod hende ikke at rejse hjem til Sydvestsjælland for julen. Derfor formåede Mimi Holstein digteren til at skrive dette vers: *„Paa Holsteinborg Juletræet staaer, Med straalende Gaver og Kjærter. Én Green heelt op til Liimfjorden naaer, Med Hilsen fra tro-faste Hjerter.“* Også på Basnæs skrev Andersen nyt-årsmorgen den 1. januar 1866 „En Nytaarsbøn“ bag-på et brev til Mimi Holstein. Dette meget smukke digt er kun en gang udgivet i Børnetidende.

Jul på Holsteinborg i dag

Det første juletræ i 1808 blev tændt i *Vintergan-gen* på anden etage i Østfløjen, der ligger oven over sommerhavestuen, men samme aften blev der også tændt tre andre juletræer – et stort og to små – til de ansatte. Efter 1945 blev det store juletræ tændt i *Den Røde Thestue* nede i Østfløjen, indtil lensgreve og lensgrevinde Erik og Polly fandt en varig placering af det i *Portrætstuen* fra 1740/1780 lige foran maleriet af lensgrevinde Wilhelmine.

I dag er det greve og grevinde Ulrich og Monica, der fører stedets smukke juletraditioner videre. Det har altid været familien selv, der valgte træet. Det foregik i perioden 1936-2006 hos skovfoged Ejner Madsen i Fuirendal Skov i nordenden af Holsteinborg-skovene syv kilometer fra Smålands-havet. I dag varetages dette af skovfoged Aage Karsholt, Bisserup. Det er stadig skovfogedens op-gave at påse, at der er et grantræ til disposition i passende størrelse. Det skal helst være en rødgran,

thi det er det oprindelige juletræ. Man har dog også prøvet med andre mere bestandige typer. Men de ser forkerte ud i den historiske ramme. Træet skal nå helt op til loftet og bliver da så stort, at man helst skal være otte omkring det. Når man ikke er så mange, må endog hundehaler tages i brug til at forlænge kæden. Nu i moderne tider er juletræer i øvrigt blevet en supplerende del af godsets liv. Store arealer er plantet til med juletræer, og hvert år eksporteres grantræer til udlandet.

Når træet er sat i *Portrætstuen*, er tiden nået til at dekorere det med den brogede gamle juletræs pynt. På Holsteinborg smider man ikke sagerne væk, fordi de er blevet gamle. Det er dog en overdrivelse, at der blandt pynten stadig skulle være ting fra det første træ i 1808. Det var jo mest forgængelige papirklip. Der ligger vel pynt til tre-fire juletræer i julepyntslageret på loftet. Pynten er noget skrøbelig, så den skal forsigtigt restaureres indimellem. Men der er i hvert fald en gadedreng – en sprællemænd – fra før 1860, som meget vel kan have fornøjet vor gamle eventyrdigter H.C. Andersen under et af hans besøg her. En anden nødvendig ting for den sande julestemning er den fugl, der har sin faste plads i lysekronen. Den er julens lykkefugl og må altså ikke mangle. Som det sidste bliver en gammel, skrøbelig porcelænsnise – Træets Ånd – gemt et sted på træet. Der er en gave til finderens. Men man skal ikke lede efter den, før man er ved at være færdig med at danse om træet og pakke gaver ud. For man

kan jo ikke lade ånden forlade træet før tiden. Som selveste julens gode ånd er han uundværlig!

Juleaften

Den 23. december tager greven og grevinden normalt på julevisit til funktionærer med mere: skovfoged, skytte og inspektør for at ønske familierne glædelig jul og give dem gaver. Hvis der er specielt travlt – og det er der tiltagende ofte – mødes man i stedet på slottet foran den buldrende kamin. To smukke grantræer opstilles hvert år med lys i slotskirken. Disse træer blev ganske givet også tændt til glæde for H.C. Andersen, hvis værelse lå – og stadig ligger uændret – bag kirkens orgel.

Selve juleaftensdag går familien i hovedbygningens kirke fra 1728. Den er en – stadig privatejet – sognekirke og er derfor i normal brug. Den er i øvrigt stopfyldt i begge sine etager i julen. For at man lige kan se hinanden, samles man efter gudstjenesten i *Hjørnestuen* foran kaminilden med familiemedlemmer, der holder jul i eget regi. Det er en god måde at holde kontakten på. Selve julemiddagen står på andesteg med traditionelt tilbehør, og desserten er risalamande med tilhørende mandelgave. Også en anden og endnu ældre juletradition holdes i hævd. Når julemiddagen er færdig, skal greven selv tænde juletræet. Ingen andre må komme derind indtil da! Når træet er tændt, griber husherr en gammel klokke, der har stået i dvale gennem hele året i tobaksskabet fra 1690. Med den ringende klokke i hånden går han ad en ganske bestemt

*I Portrætstuen hænger malerierne af ni generationer ejerpar. Når der er uddeling af hædersbevisninger (medaljer, sølvbægre og så videre), foregår det her. Der var for eksempel en skovløber, der var tiende generation her, og en tømrermester, som var syvendegeneration på stedet. En var landbrugsmedhjælper i 60 år, men fungerede de sidste år som daglig opsynsmand. Skovfoged E. Madsen fik her kongelig guldmedalje for 70 års tro tjeneste! Stuen er også på anden vis præget af minder om Wilhelmine, for den er stadig møbleret med de rokokomøbler, hun havde med i 1808, da hun som ung brud rykkede ind på Holsteinborg.
Foto: Peter Olsen.*

rute gennem stuer og korridorer og kalder alle sammen. Klokken er en kobjælde hjembragt fra Norditalien eller Schweiz.¹³ I sluttet trop går man – hånd i

hånd – til *Portrætstuen* og til julefesten foran træet, og så skal der danses om juletræet, mens Wilhelmine med et lille smil ser til fra maleriet på væggen.

Sprællemænd – „gadedreng“ – fra før 1860. Den lille papirfigur findes i Holsteinborgs store samling af smukt bevaret juletræspynt. Sprællemænd i familien Holstein-Holsteinborgs eje. Foto: Peter Olsen.

Noter:

1. Brev Julemorgen 25.12.1808 af lensgrevinde Wilhelmine til moderen, grevinde Sibylle Reventlow, Brahetrolleborg (oversat).
2. Brev 12.1816 af lensgrevinde Wilhelmine til
3. Brev 22.12.1818 af lensgrevinde Wilhelmine til moderen, grevinde Sibylle Reventlow, Brahetrolleborg.
4. Brev12.1825 af lensgrevinde Wilhelmine til moderen, grevinde Sibylle Reventlow, Brahetrolleborg.
5. Brev Juleaften 24.12.1825 af lensgrevinde Wilhelmine til moderen, grevinde Sibylle Reventlow, Brahetrolleborg (oversat).
6. Brev 27.12.1825 af lensgrevinde Wilhelmine til moderen, grevinde Sibylle Reventlow, Brahetrolleborg (oversat).
7. Brev H.C.A. ~ M.H.H 12.1861.
8. H.C.A. dagbog 24.12.1861.
9. Brev H.C.A. ~ B.S.I. 25.12.1861.
10. H.C.A. dagbog 23.12.1861.
11. H.C.A. dagbog før 24.12.1861.
12. H. C. Andersen, Krøblingen, 1872.
13. Mimi Holstein beretter i 1863, at „*Juleaften førend Juleklokken kaldte og samlede om Træet*“. MHH – HCA 14.01.1863.